

TÜRK TİCARET BANKASI

12 APARTIMAN
DAİRESİ

1955
İkramiye
Plânı

250.000
LİRA TUTARINDA

PARA
İKRAMİYELERİ

İKRAMİYELİ

GRUP MEVDUATI

Tasarruf mevzuunda bir yeniliktir.

Her 100 Kişilik Gruptan

1 Kişiyeye parasının

3 MİSLİ

24 Kişiyeye muhtelif para
ikramiyeleri verilir.

GRUP MEVDUATI
SAHİPLERİ AYRICA
Apartıman daireleri
keşidelerine de
iştirak ederler.

Her 150 liraya
bir kura numarası

TÜRK FOLKLOR «HALKBİLGİSİ» DERNEĞİ'nin yayın organıdır.

256

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

İSTANBULDA ÇIKAR, AYLIK
HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

Eylül 1955

İÇİNDEKİLER:

Türk Folklor Derneği İstisari Kongresi	İhsan HİNÇER
XVII. Yüzyıl Şairlerinden Alıoğlu - Dedemoğlu (II)	Cahit ÖZTELLİ
«Sıra Kamaşlı» ve «Kilime Kamaşlı» Çalgılar	Mahmut R. GAZİMİHAL
Eski Düğünler ve Bir Türkü	Sadi Yaver ATAMAN
İmirdağ ve Iğdır'da Karabağlılar Oymağı	Ah Rıza YALGIN
Ölümünün 4. Yılında Yusufeli Şair Huzarı	Adn ÖZDER
Göle'de İnsan İsimleri	Ah Rıza ÖNDEB
Türk Atasözleri (II)	Naki TEZEL

Kitaplar Arasında

Sayı: 74

Kuruş: 25

257

SAHİBİ VE YAZI İŞLERİNİ İDARE EDEN MES'UL MÜDÜR: İHSAN HİNÇER

MİLLİ KÜTÜPHANE
ANKARA

TÜRK FOLKLOR ARASTIRMALARI

KURULUŞU: AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ SAHİBİ VE YAZI İŞLERİ MES'UL MÜDÜRÜ: İHSAN HİNÇER

No: 74

EYLÜL 1955

YIL: 7 — CİLT: 4

TÜRK FOLKLOR DERNEĞİNİN TERTİPLEDİĞİ

İstışarî Folklor Kongresi

Yazan: İhsan HİNÇER



TÜRK FOLKLOR (= Halkbilgisi) Derneği, aydınların İstanbul'da toplandığı en isabetli tarihi seçerek, 17 Ağustos 1955 Çarşamba günü, saat 17 de Merkezinin bulunduğu Çemberlitaştaki Muallimler Cemiyeti salonunda bir «İstışarî Folklor Kongresi» topladı. Bu kongre, başarılı bir çalışma ile sona erdi. Çoğunlukla isabetli kararlar alındı. Dernek çalışmalarını beş noktaya yöneltecektir. Fakat bütçesinin yetersizliği, idare Kurulunu düşündürmektedir. Öte yandan, karar gereğince liselerde Folklor Kolları kurulması, öğretim kadrolarına folklorun da alınması ve Folklor Enstitüleri kurulması için Maarif Vekâletine ve Üniversite Senatolarına verilecek raporların hazırlanmasına başlanmıştır.

Kongreye Mahmut R. Gazimihâl, A. Kut-si Tecer, Abdülkadir İnan, Fındıkoğlu Z. Fahri, Fahrettin Kırzioğlu, Sırrı Bilge, Vedat N. Tör, Ali R. Yalçın, Sadi Y. Ataman, Behçet K. Çağlar, Cahit Öztelli, Haşim N. Okay, Raci Damacı, Enver N. Göksen, Şerif Baykurt, Halil C. Oğultürk, Kemal Gündüz, Neşet Oktay, Sevgi Babaoğlu, Kebire H. Hınçer, Gündüz Dumlu, Necati Başara, Kenan Evginer, Aydın Duru, Rezzan Ertan, Etem Aydın ve İhsan Hınçer katılmışlardır.

Kongre tutanaklarının bir özetini okuyucularımıza sunuyoruz.

★

Kongreyi Dernek Başkanı Sadi Yaver Ataman açtı. Gelenlere hoş geldiniz dedikten sonra Derneğin çalışmalarını özetledi ve bu folklor istışarî kongresine yeni bir hız ve is-

tikamet için ihtiyaç olduğunu belirtti.

Kongre başkanlığına Abdülkadir İnan, kâtipliklere de Haşim Nezihî Okay ve Kenan Evginer seçildi.

Başkan, ilk sözü Prof. Fındıkoğlu'na verdi. Fındıkoğlu, Derneğin kuruluş devresinden bugüne kadarki folklor çalışmaları ve rehber neşri konusunda konuşarak folklorcuları ve hazırunu aydınlattı. Daha sonra sözü müzikolog Mahmut Ragıp Gazimihal aldı. O da memleketimizde şimdye kadar yapılmış olan halk müziği çalışmaları ve derlemeleri hakkında geniş ve tatminkâr izahat vererek dedi ki:

«Şimdye kadar İstanbul Belediyesi Konservatuvarı derlemiş olduğu halk melodilerini 14 defter halinde neşretti. 1937 senesinde başlayan ve 1952 de biten Ankara Devlet Konservatuvarı halk türküleri derleme işi tam 15 sene sürdükten sonra elimizde 10 bin küsur halk melodisi toplanmış bulunmaktadır. Hâlen Ankara Devlet Konservatuvarında yapılan ilâve inşaat bittikten sonra, burada müzikoloji enstitüsü faaliyete geçecek ve bu sahadaki çalışmalarımız daha semereli bir sonuca ulaşacaktır. Bu sahada ilk ışığı tutan büyük Türk âlimi Ziya Gökalp'ı hürmetle anarım.»

Daha sonra Behçet Kemal Çağlar söz alarak, bugün halk türkülerinin, halk danslarının ele alındığı gibi, halk edebiyatının da

T. C.

Ziraat Bankası

1955 Yılı

VADELİ, VADESİZ TASARRUF HESAPLARI İKRAMİYE TUTARI GEÇEN YIL OLDUĞU GİBİ ŞİMDİLİK

Bir Buçuk Milyon Lira

Bu plânda gayrimenkuller, ziraat âletleri, geçitti eşya ve dolgun para ikramiyeleri vardır. Her çekilişe, 150 liralık vadesiz veya 250 liralık en az üç ay vadeli bir hesap açtırmak suretile iştirak edebilirsiniz. Fazla izahat için 491 gube ve ajansımız emrinizdedir.

İktisat dairesi

5

APARTMAN

bahçeli

15

EV

725

bin lira para ikramiyeleri

En az 150 liralık hesap açtırınız

Türkiye Bankası

paranızın... istikbalinizin emniyeti

Senelik abonesi 300, altı aylık abonesi 150 kuruştur.

Yurd dışı senelik abone 2 dolardır.

TÜRK FOLKLOR ARASTIRMALARI

Adres: Yeşildirek, Sultanmektebi Sokak, No. 17, İstanbul

Adres değiştirmeler hiçbir şart ve ücrete tâbi değildir.

Basılmayan yazılar talep vukuunda iade edilir.

Dizgi ve Baskı: EKİCİGİL MATBAASI

yeni yetişen sanatkarlar üzerinde tesirini gösterdiğini, bu suretle sanata da girdiğini ifade ederek, folklor çalışmalarının artık bir teşkilât olarak maarif kadrolarına alınmasını ileri sürdü.

Halil Cemal Oğultürk, Türk milli oyunlarının değerlendirilmesi hususunda tecrübelerine dayanarak geniş izahat verdi.

Ahmet Kutsi Tecer söz alarak, o da Derneğin tarihçesine temas etti. Bugün ilk hamlede yapılması lâzım gelen işler arasında bir folklor neşriyatı bibliyografyası ile folklor kitaplığının geldiğini ifade etti.

Vedat Nedim Tör, halk türkülerimizin Radyo yolu ile halka mal edilmesi hususundaki ilk hamlelere ait hâtıralarını anlattı. Bu işin teferruatına ait misaller verdi. Daha sonra halk oyunlarının organize edilmesi lüzumuna geçerek, kurmuş oldukları Halk Oyunlarını Yaşatma ve Yayma Tesisi hakkında izahlarda bulundu. Bu tesis meydana getirilirken Türk Folklor Araştırmaları Dergisinin tavsiyelerinden ve teşviklerinden hayli faydalandıklarını ve cesaretlendiklerini söyledi.

Şerif Baykurt, oyunlarımızın filme alınmasını, zira zamanla dejenerasyon olmak yolunda bulunduğunu esefle kaydederek, resim öğretmeni olduğunu ve halk resmi ile elişlemeleri üzerinde durulmasını istedi. Halî, kılıcı, çorap motiflerinin tesbit edilmesi lüzumunu belirttikçe, koleksiyonculuğun bu sahada kâfi olmadığını, Derneğin bu sahada da çalışmasının icap ettiğini ileri sürdü.

Ali Rıza Yalçın, folklor çalışmalarıyla ilk defa nasıl ilgilendiğini, Karacaoğlan'a ait ilk şiirleri Konya'da bulup, ilk defa nerede yayınladığını heyecanlı bir ifade ile anlatarak, artık bu sahadaki ilmi ve metodlu çalışmaların gençlerden beklendiğini ifade etti.

İhsan Hınçer söz alarak, Derneğin ve Dernek neşriyat organı olan Türk Folklor Araştırmaları Dergisinin daha istenilen kalite ve sayfada çıkarılması için her türlü imkânı kullandığını, fakat bugün için bundan fazlasına mütehammil olmadığını ifade ile bir an evvel folklor kitapları yayımlarına başlamak icap ettiğini ileri sürdü. Bunun da ancak bir şirket veya kooperatif şeklinde mümkün olabileceğini, zira kitapçılar az kalırsa rağbet etmedikleri için onlar tarafından

böyle yayınların fiile çıkarılmasının imkânsız olduğunu söyledi. Bu sahadaki fikirlerinden sonra Derneğin aynı zamanda Umumi Kâtibi olan İhsan Hınçer dedi ki:

«Bu yayınlar da folklor çalışmaları için kâfi değildir. İdare Kurulumuz, bugünkü toplantıda, Üniversitelerimizde folklor kürsüleri ve enstitüleri kurulması için teşebbüse geçilmesi yolunda bir karara varmanızı rica etmektedir. Aynı zamanda, sosyal bir ilim olan folklor ve etnografyanın lise ve muadil okul müfredat programlarına da münasip şekilde alınması gerektir. Bu hususlarda teşebbüsler yapmalıyız.

Bu teklif üzerine Ahmet Kutsi Tecer, Sadi Yaver Ataman, Cahit Öztelli, ve Kongre Başkanı Abdülkadir İnan tekrar söz alarak, istekler üzerinde konuşular. Böylece teklifler şu beş madde üzerinde toplandı:

1 — Maarif Vekâleti nezdinde ve Üniversiteler Senatolarına müracaat edilerek folklorun bütün şubelerini kucaklayan (Folklor Enstitüleri) kurulmasının istenmesi, Üniversitelere ve Vekâlete birer rapor takdimi, Folklor'un orta öğretim programlarına kol veya ders olarak alınmasının istenmesi.

2 — Folklor Kitaplığı tesisi.

3 — Derneğin esasen senelerdenberi üzerinde durduğu ve bu maksatla üyelerine doldurmuş olduğu fişlerden de istifade suretile bir Halk Edebiyatı, Folklor ve Etnografya Bibliyografyası meydana getirilmesi.

4 — Folklor Enstitüleri kurulduktan sonra hacim ve ilim cephesinden daha dolgun bir dergi yayınlanması.

5 — Folklor kitapları neşriyatı için Folklor Derneği İdare Heyetinin, teklifleri gözden geçirerek nihai kararını vermesi.

Son olarak Kongre Başkanı Abdülkadir İnan söz aldı. Böyle hareketli bir toplantıyı hazırlayan idare heyetine teşekkür ettikten sonra, bugünkü çalışmaların Dernek ve Türk Folkloru için hayırlı olmasını temenni etti.

Toplantıda hazır bulunan Necati Başara da söz istedi. «Benim de konuşacaklarımı bu söyleyecek» dedi ve cebinden çıkardığı kavalını gösterdi. Orada hazır bulunan halk musikisi hayranlarından ve icracılarından hanım ve erkeklerle birlikte bir kaç halk melodisi çalınarak okundu.

Haşim Nezihî Okay da Ercişli Emrah, Seyranî ve Dadaoğlundan şiirler takdim etti.

Sazşairleri:

XVII. YÜZYILDA İHTİLÂLCİ İKİ ŞAIR Alioğlu - Dedemoğlu

— II —

Yazan: Cahit ÖZTELLİ

Dedemoğlu'nun şiirlerinden, ikisinin de aynı olaylara karıştıkları anlaşılıyor. Ekmizdeki yazmalarda Derviş Ali adına yazılı nefeslerde, başarısız bir ayaklanmanın acısı ile söylenmiş olduğu sezilen şu mısralar var:

Bizi Şaha kurban etti Azrail

★

Etimi pâre pâre ettiler

★

Derviş Ali'yim, kammı mâ-hak döktme
El ne derse desim sen ana bakma
Şah'ım yürümedikçe posttan çıkma
On iki imamlar kurbanıyız biz

Bu Derviş Ali'nin Ali Oğlu olduğunu sanyorum. S. Nüzhet'te şairin XVII. yüzyılda yaşadığını tahmin ediyor (bk. Türk Şairleri, c. 1, sh. 425).

Derviş Ali, Ali Oğlu olmaşa bile bu yüzyılda İran ile Osmanlı devleti arasındaki siyasî rekabet dolayısıyla, Anadolu'da bazı ayaklanmalar olduğu ve muhtelif tarikat taraftarlarının şahı tuttuğunu biliyoruz. Şairin böyle bir ayaklanma sonunda ele geçip çok eziyet edildiği, Azrail dediği padişah tarafından Şah yoluna kurban edildiği yani ağır cezalara çarptırıldığı, bundan sonra Şah harekete geçip Osmanlı üzerine yürümedikçe taraftarların da posttan çıkmamalarını yani ortaya atılmamalarını tavsiye ettiği, tarikat ve on iki imam yolunda çok sıkıntılara düşüklerini anıyoruz, XVII. yüzyıl tarikat şairlerini, bu çeşit ayaklanmalara heveslenmiş, Şahın Anadolu'ya yürümesini candan istemiş olmaları bakımından ayrıca incelenmeye değer bir konu olarak görüyoruz.

Şeyh Bedreddin'in, bir ilim adamı olarak yüzyıllar boyunca takdir edildiğini bazı kayıtlardan öğreniyoruz. Mesela, meşhur mutasavvıf şair Niyazi Mısri'nin (ölümü 1693) divanında (taşbasma, hicri 1301, sh. 14) Bedreddin'in meşhur kitabının adı olan Vâridat

Sadettin Nüzhet Bektaşî Şairleri'nde, şairin hayatı hakkında bilgi vermeden iki nefesini yayınlamış. Sonradan çıkardığı Türk Şairleri'nde fazla bir şey söyleyememiş, aynı nefesleri almakla yetinmiştir (C. I, sh. 455). Kitapların arasında, XVII. yüzyılda yazıldığı anlaşılan bir yazmada Ali Oğlu'nun şu gazeli vardır:

Kerem eyle şimdengerti, değme yâre akma
gönül
Seni sevmeyen güzelin sen yüzüne bakma
gönül
Bakma şol yüzü gülmeze, hiç bir ma'niden
almaza
Aşkın kadrin bilmeze sırım ayan etme gönül

Bir atın boynuna düşüp, ala karlı dağlar aşup
Kime gerekse baş koşup, kendini mat etme
gönül
Evvel kendin şehrin ara, sana bir me derler
gör'e
Tuz ekmek yediğin yere, gel nâmertlik etme
gönül

Ali Oğlu ayma dile, yandı yüreğim dâdile
Bir güzel hoyradile mey tattı hey gönül

Bu gazel, Ali Oğlu'nun divan edebiyatının da yabancı olmadığını gösterir. Ayrıca bir nefesinden aldığımız şu dörtlükte, medresellerle boy ölçüşebilecek kadar kültürlü olduğunu kendisinden öğreniyoruz:

Ali Oğlu, medresede kaldılar
Kitapların önlerine koydular
Sen bu ilmi kandan aldın dediler.
Ustadım var, pâre uğradım geldim

Burada bir imtihanın başarısı ile övünürken bir «üstad ve pîr» den feyz aldığını söylüyor. Ali Oğlu'nun da Bedreddin müritlerinden olduğunu Dedemoğlu'nun,

Pirim Ali Oğlu, Bozoğlan'dan gel oldu
Gördüm müşdidim, müşkilim hâl oldu

demesinden anıyoruz. Yani, Dedemoğlu Şeyh Bedreddin yolunda olduğuna göre, onun pîrinin de aynı yolun yolcusu olacağı tabiidir.

redifli gazelinin makta' beytinde,

Muhiddîn, Bedreddin ettîler ihyâ-i dîn
Deryâ «Niyaz» Fustûs, enhârûdur Vâridât

diyerek, Muhiddîn, Arabî ve eseri Fustûs-ı al-Hükem yanında, «ihyâ-i dîn» olarak Şeyh ve eseri övülmektedir. Daha önceki yüzyıllarda da bilim adamları Vâridât ile uğraşmışlardır. Meselâ, Vâridât'ı şerhedenler arasında Sınavlı Şeyh İlahî Nakşibendî (ölümü M. 1487, İskâtilî Şeyh Yavsa (ölümü 1516), Nurîdîn Zâde (ölümü 1573) (1). Geçen yüzyıl da da üçüncü devre Melâmîlerinin pîr ve müridi ve zamanında kurtup ve Gavs olarak kabul edilen Seyyit Muhammed Nûr da Vâridât'ı Manastır'da okutarak şerhetmiştir (2). Bu şerhleri Harîrî Zâde Seyyit Kemaleddin Türkçeye çevirmiştir (ölümü 1881) (3).

Öteyandan, Şeyh'in düşüncelerini benimseyen tekke şairleri yetişmiştir. Bunlar kendi zamanında başlar. Meselâ, bunlardan XV. yüzyılda yaşayan Aşık Oğlu'nu tanıyoruz. Bir manzumesinin son beytinde:

Aşık Oğlu, mürşidi Şeyh Bedreddin
Hâdî vü Mehdi vü asrında ferit

diyerek, Şeyh Bedreddin'i «asrın feridi, Hâdî ve Mehdi» olarak tanıyor (4). Ankara ile Kırşehir arasındaki şose üzerinde Aşık Oğlu adında bir köy vardır. Belki de bu köyle şair arasında bir ilgi vardır. Çünkü, bazı tarikat şeyh ve şairlerinin kendi adlarına köyler kurduklarını biliyoruz).

Bütün bu kayıtlar gösteriyor ki Şeyh Bedreddin, sağlığında ve ölümünden sonra geniş bir şöhret sağlamıştır. Yüzyıllarca taraftarları düşüncelerini yaymağa çalışmış, bilim adamları eserleri üzerinde uzun zaman durmuşlardır.

Şeyh'in fikirlerini anlamak epeyce güç olduğundan, müritleri de kültürlü olmak zorunda idiler. Bu yüzden yukarıda adlarını saydığımız ve inceleme konumuz olan Ali Oğlu ile Dedemoğlu da, benzerlerine bakarak oldukça bilgili görünüyörlar. Ayaklanmalarda gösterdikleri çaba ve sanattaki başarıları yüzünden uzun zaman, diğer tarikat şairleri de onları unutmamış, şiirlerinde adlarını anmışlardır. Meselâ, bunlardan Pîr Yakup bir nefesinde «Dedemoğlu, Zeynel ile gezerdi» diyerek ona değer vermiştir (5). Yine geçen yüzyıl aşıklarından Gaziantepi Aydı'nın «Dedemoğlu» redifli bir manzumesi vardır (6). Cönklerde Dedemoğlu'nun şiirlerine daha çok rastlanması, aşıkların ona daha çok değer verdiğini ve sanatta daha başarılı olduğunu isbat eder.

Şimdilik Ali Oğlu ile Dedemoğlu hakkındaki bilgilerimiz bunlardan ibarettir. Yeni belgeler bulunmaya kadar da başka bir şey söylemeye imkân yoktur. XVII. yüzyılda yaşadıkları kesine yakın bir inanç veriyor. Şeyh Bedreddin taraftarı oldukları ve bununla ilgili ayaklanmalarda önemli rol oynadıkları, yukarıda gösterildiği üzere, muhakkaktır. Bu suretle tâ XIII. yüzyılda Babailerle başlayan ayaklanma hareketleri ve mezhep kavgaları, daha sonra dinî - siyasi sebeplerle başlayan Bedreddin ayaklanması, Osmanlı - İran rekabeti, Anadolu'da Kızılbaş - Alevilerin yer yer isyanları sürüp gelmiştir. Anadolu din ve siyaset tarihi bakımından önemli olan bu ayaklanmalarda hükümetin kötü idaresinin de etkisi olduğu unutulmamalıdır.

İnceleme konumuz olan iki şair, XVII. yüzyılda artık şiddetini kaybeden, ancak devletin düşkün zamanlarında kıvılcıktan, fakat çabuk bastırılan, küçük ve dağılık ayaklanmaların temsilcileri olarak görünüyörlar. XVI. yüzyılda da aynı ülküler peşinde koşan, sonunda Sivas'ta idâm edilen Pîr Sultan Abdal, bu çeşit edebiyatın tipik bir örneğidir.

Şu incelememiz gösteriyor ki mezhep ve siyaset kavgalarında sanatı; halk yığınlarını kendilerine çekmek için bir araç olarak kullanmayı, şairlerimiz pek eskiden beri biliyorlardı.

(1) Daha çok bilgi için bakınız: Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri, birinci cilt.

(2) Bakınız: Abdülbâki, Melâmîlik ve Melâmîler, sh. 238. İstanbul 1931.

(3) Osmanlı Müellifleri, cilt 1, sh. 39.

(4) Sadettin Nüzhet, Türk Şairleri, cilt 1.

(5) Ziya Gürel'in bu yazının birinci kısmında adı geçen yazılarına bakınız.

(6) Ömer Asım Aksoy, Aydı Divanı, sh. 124. İkinci baskı.

Musiki Folkloru:

«Sıra Kamışlı» ve «Küme Kamışlı» Çalgılar

— I —

Yazan: Mahmut R. GAZİMİHAL

Bütün medenî dünya dillerinde, o arada Asyanın başlıca dillerinde yüzyıllardanberi sesler sanatının adı musiki olduğu malumdur. Antikitede bu tâbire her hangi bir özel hizmet görürülmemiştir: Meselâ Grek mitolojisinin en kıdemli sazlardan saydığı Pan fiâv-tasına «musikarion» gibi nisbî bir ad takılmış değildi. Halbuki farsçayı ana dil veya ikinci dil olarak kullanan yerlerde hem musiki kelimesine türlü etimolojiler uydurularak musîkar, musîkal, musîkaur gibi çeşitler üretildi, hem de bir efsanenin muhayyel kuşuna musîkar adı verildi: Gagasındaki türlü deliklerden binbir nağme saçarak musikiye atalık etti denilen musîkar kuşu işte budur. (Efsanenin kendisi pek eski olabilir, çünkü Kıbrıs'ta kamış dizisi öttüren insan başlı bir kuş heykeli bulunmuştur).

Takriben XV. asırdan önceki metinlerde «her hangi bir sazı çalan musikiciye musîkar denildiği» besbellidir. Meselâ X. asırdan olan Mefâtih el-Ulûm'da bu cihet gayet açıktır. En eski ferhenklerden Bahr el-Garâib tercümesindeki şu tarif Anadolu'daki anlamın da başlangıçta aynı olduğunu dolayısıyla belirtmiştir: «Musîkar, alet-i gınâdan ibarettir; kopuz ve tanburra ve kanun gibi, Musîka angâ mensup olan sınaatın addır, ulûm-ü riyaziden bir kısımdır. Anda bahsolunur ki: nağamat nice telif olunur, ne vehile olcak mütenafir olur ve ne nisbetle olcak ihtizaz hasıl olur? Ve nakarat arasında ezmine-i muhallile nice olur? Nağamatın telifine ve tenafürüne ve istilzazine nazar bahse sınaat-ı telif derler. Ve nakarat arasında ezmine-i muhallileye nazar bahse ilm-i ilka' derler.» (Kopuzun baş saz olarak anılması dikkati çekiyor). — Fakat, belirli bir vâdeden itibaren musîkar kelimesi sıra kamışlı nefes sazının adı



Uygurlarda
ağız orgu

olmaya başlıyor. XV. asırdan itibaren Asyanın başlıca dillerinde yüzyıllardanberi sesler sanatının adı musiki olduğu malumdur. Antikitede bu tâbire her hangi bir özel hizmet görürülmemiştir: Meselâ Grek mitolojisinin en kıdemli sazlardan saydığı Pan fiâv-tasına «musikarion» gibi nisbî bir ad takılmış değildi. Halbuki farsçayı ana dil veya ikinci dil olarak kullanan yerlerde hem musiki kelimesine türlü etimolojiler uydurularak musîkar, musîkal, musîkaur gibi çeşitler üretildi, hem de bir efsanenin muhayyel kuşuna musîkar adı verildi: Gagasındaki türlü deliklerden binbir nağme saçarak musikiye atalık etti denilen musîkar kuşu işte budur. (Efsanenin kendisi pek eski olabilir, çünkü Kıbrıs'ta kamış dizisi öttüren insan başlı bir kuş heykeli bulunmuştur).

Orta Asyada ve Çinde «sıra kamışlı» nefes sazlarının bir de «küme kamışlı» ağzı orgu çeşidi vardı: Bütün orijinal ve her bir tipteydi. Bunda boy boy düdüklükler «best der» takılı olan uçlardan demet halinde bir nevi çaydanlığın içine dökülmesine yerleştirilirdir. Çalgı, sazı dibinden avuçlar, gövdenin emzik gibi yerinden üf er; her dilin yanında birer perde deliği bulunduğu, permaklarla bunları açıp kapadıkça düdüklüklerden nöbetleşe veya ikisi üçü bir arada sesler çıkmaya başlar: Kâhnlarda zurnamsı ve ince-lerde nayımsı nağmeler iştilir.

Bu saz Uygurlardan İrana inince adı kısaca Şin veya musta-i Çini (= Çin muştası), onun muarrebî de, mustak şini oldu. Mefâtih el-Ulûm'da şöyle deniliyor: «mustak, mürekkep borulardan imal olunan Çin âletidir. Farsça adı bişe muste'dir.» (X. asır). Bu isimlerin sonraki metinlerde görülmemesi ağzı orgunun İran ve Bağdat'da fazla gün görmeye delildir. Çiftlik ve sazlık mânalarıyla yaşayan farsça «bişe» kelimesi hakkında Barham Kaatî'de verilen şu müphem bilgilere göreğin erkenden kayboluşunun itirafıdır: «Bişe, kaval tâbir olunan düdüğe dahi dindir; bazıları indinde çemk şeklinde ve bir rivayette kemence şeklinde bir sazdır.» (2) Kitabın farsça aslındaki ifade daha da farklıdır. (1651). Bu gibi ferhenklerde sıra kamışlı basit saz artık musîkar adıyla tarifli bulunup, bunun ise ağzı orguyla alakası yoktu.

Yukardaki farsça ve muarreb tâbirlerin Anadolu metinlerinde görülmemesi ağzı orgunun bizim taraflara Oğuzlarla geldiğine delildir. Eldeki ilk mukayeseli metin şudur: «Şin (farsî). — Sıpsı ve dilli düdük.» (Bahr el-Garâib, tercümesi, XV. asır başı). Yani bir dilli düdüklük demeti olan sıpsı Uygur Çubuk'ından başka bir şey değildir; ağzı orgundan ibarettir. Yurtta yaygın durumdaki Çupçuk, zipçık, sıbzık, sipst gibi varyantların tarihi değeri böylece tebellür etmiş olur. Selçukî

ki faslında ağız orgu bulunmuş olduğunu anlarız.

Meşhur İngiliz bilgini Dr. H. G. Farmer «çubçuk» adının Çinde bir çeşit ağız organına verilen «yao şeng» tâbirinden alınmalığını benzetme yolile düşünmüştür. Ancak, arap harflerindeki çubçuk başka hareketlerle okunabileceği gibi, Kâşgarlı Mahmut da eski söylenişlerini esasen vermişti; bütün varyantlar topluca incelenince Çince den uzaklaşılacaktır. Meselâ ilk defa hatırlatacağım şu kayıtlar XIV. asrın ortalarına aittir: «Tatar Han büyüdükte acem kamışını aldı, sabsağı yaptı; bu sabsaguyu ilk defa o yaptı.» (3). Bu, her halde ağız organının ileri bir şekliydi. — İlk bir mukayese sonunda kendi edindiğim kanaate göre: «çubçuk» kelimesi sazın sesini taklitten bir onomatopeden ibarettir: Üfle-nince ses çıkaran çap (= çöp) kelimesile birlikte düşünülebilir. (Secere-i Türkî'de, eski bir türkçe kelime kaydı: Kıpçak = içi boş ağaç). Konuyu dilcilerin himmetine arz etmekle yetinirim.

Türkistanda XV. asırda mevcut «Çubçuk» MUSİKAR farklarının XVI. asırda İstanbul'da da bilinmesi hayret edilecek bir şey değildir. O asra kadar Anadolu'da hiç değilsen sıra kamışlı olan sipsi belki tekkelerde bile vardı (kelimenin yaygınlığı bunu gösterir). Musikar tâbirinin fars edebiyatından öğrenilmesi kolay, Türkistandan da ileri ağız orgu örneklerinin idhali daima mümkündür. Bu iş, Avrupalıların ilk org örneklerini Bizanstan edinmiş olmalarına benzer. İstanbul'da «Hüseyin Baykara meclislerine olan hayranlık» asırlarca devam etti; her unsorda Asya tercih edildi, bu mânada derin bir temel atıldı. Lir'den orgamon'a kadar olan Bizans sazları hep reddedildi.

XVII. asır İstanbul'da kanaatimce — ağız orgu da dahil — musikalın her çeşidi vardı. (2) Evliya Çelebi önce en muteber sazlar arasında musikalın «battal» ve «girift» çeşitlerini anıyor (C. I, S. 624); en sonda da basit üç çeşidine yer verir. Önce ilk ikisi üzerinde durulmuş:

«Battal» sıfatı, dilimizde «kolay kullanılmayacak kadar iri», ve bir de «eski tarz» mânalarına isimdir. Bu, bence, sıra kamışlı musikaldır. Alette esasen boy boy kamışlar sıralı olduğu için, buradaki isim bir ney boyu olan diğer «battal» sifatale alâkası tasavvur edilemez. — Battal musikal.

Girift ise, farsça olmakla beraber, türkçedeki anlamı «birbirine geçik ve sarmaşık»tır. Ağız orgu işte bu ikinci tavsife uygundur. Kamışlarının ortalama uzunluğu girift denilen ney akranıdır. (Girift denilen ney ise dümdüz olup hiçbir giriftliği yoktur!). Farsça girift sözünün musikî ile ilgili tek tarafı «sazda parmakları kullanarak ezgili nağmeler çıkarmak» anlamına gelebilmesidir. Gerçekten de, asyâi muskal çeşitleri arasında parmaklarla perdelenen tek örnek ağız orgu olduğunu gördük. Şu halde, Girift Muskal, her bakımdan ağız orgu idi.

Bu istintaçlar bana başka bir ihtimali de hatırlatıyor: XIV ve XV. yüzyıllarda Şarkta kullanılan ney çeşitleri —eldeki bilgilere göre— çok azdı (yani fasal neyi demek istiyorum). Farklı diyapazonlara göre olan çeşitler İstanbul'da çoğaldı. (4) Acaba musikardaki boy boy kamışları ayrı ayrı denemekten mi 12 ney boyu peydah olmuştu? Bu boyların isimleri ile musikar adları arasındaki ayırtıcı beni böyle düşünmeye sevk etti. (Ney kamışları hep Asyadan getirilmiştir).

Evliya Çelebi musikar (= musikar) çalanların sayısını diğer sazende sayılarına nispetle az, yani 50 kişi olarak gösteriyor. Muadil Çin sazlarından halen bilinen güçlük maddesi bizdeki nedrette de âmil görünüyor; nitekim gelecek kısımda iktibas edeceğim basit tiplerin çalanları bu 50 rakamına dahil bulunmayıp, sayıları pek çoktu. — Seyyahımızın dediğine göre bir üstad ile onun çırakları asrın en gözdelelerinden: «Müverrih, âlim, fâzil ve nakkaş Musikari Solakzade ki yeniçeri cemaatindedir; Kote Yusuf onun memlûküdür», v.s...

Ağız orgu Orta Asyanın öylesine tipik bir sazıydı ki, Uygur fasıl musikisinin Selçukî Konyasında da aynen icrayı âhenk ettiğine ve Solakzade İstanbul faslının gene ay-

(1) Ağız orgu tâbiri Avrupalıdır.

(2) Aynı ferhenk tercümesindeki musikar maddesinde sıra kamışlı saz tarif edildikten sonra müphem bir hatırlatış halinde keza şöyle deniliyor: «bazılarına göre dervişlere mahsus bir saz, bazılarına da çoban düğüdüdür».

(3) Dürer el-Tican ve Gurur Tevarih el-Zaman (Aynı asırda).

(4) Bu âhenk dereceleri tabiatile hep nisbi ve takribî irtifalardır.

Eski Düğünler

Yazan: Sadi Yaver ATAMAN

Düğünlerin en parlak ve şatafatlısı, (Evlence) düğünleridir. Eski düğünler, ayrıca bir folklor hâdisesi olarak nesillere aktarılacak âdetleri, merasim ve şenlikleriyle son derece alâka çekici, millî bir mevzu olmak değerini taşır. Düğün yalnız düğünü kuran iki tarafın değil, bütün bir köyün veya kasabanın alâkasını çeken bir hâdise olduğu için, parlaklığı ve zenginliği nisbetinde haftalarca, hattâ yıllarca sözlü dillerden düşmez. Örneğini verdiğimiz (Helosa) nın yapıldığı Saf-

ranbolu köy düğünlerinde yıllarca meydancılık yapmış olan Eflâni Çelebiler köyünden Hanım Doyuran, düğünleri şöyle tarif ediyor: «Düğünler köylü telâşa düşüren karılar şenliğidir. Kızları düğünlerde bayramlarda beğenirler. Bir düğünün ipini kırk köylün gadunu çekmezse, o düğüne düğün denmez. Düğün ne kadar şenlikli olursa kutluluğu derin, ömrü uzun olur. Düğüne harcanan para yürekte yararır amma, yine de bereketli olur». Görülüyor ki, Hanım Doyuran'ın sözleri-

HELOSA

KIZIL BEL - den GE - LIR PEK
MEZ HELO SA HE LO - SA HELE ME
LE YU - SA YULSA HEY

(Her Hakta Mahfuzdur)

nı şey olduğuna bu mukayeselerimiz herhalde biraz daha inanış temin edecektir. — Gelecek kısım halk bilgisine dönecektir.

Unutulmasın ki Çin organın onsekizinci asırda Rusyada bile hâlâ ve tâ Petersburg'da kullanılmış olduğuna dair bilgi mevcuttur. Esasen ilk «serbest dil» tecrübelerini Petersburg şehrinde çalışan bir iki Alman yapabildiği bu sayede mümkün olmuş, yani Çin organından ilk fikirler edinilmişti. Meşhur Hiller'in Almanyada çıkardığı haftalık gazetedeki o sıralarda Petersburg'ta bulunan saray musikicisi bir Almanın «sevimli Çin organını çalmayı öğrenmiş olduğu» da yazılıdır. (1770, S. 194). Böylesine yayılabilen bir alâkalı sazı Solakzade gibi meraklıların gerekirse ana kaynağından bile getirtmeleri mümkündür. Kervanların bir gider, biri gelirdi.

nin her biri bir vecizedir. Eskiden çok şenlikli ve parlak olması için büyük masraf kapıları açan düğün merasimleri, bugün iktisadî zaruret ve mülahazalarla kısaltılmış, şekle ve âdetlere ait merasim ve itiyadların çoğu ortadan kaldırılmıştır. Bu bakımdan eski düğünlerimiz artık bir folklor hâdisesi olarak tetkik edilecektir. Zaman zaman muhterem okuyucularımıza eski düğünlerimizin muhtelif safhalarına ait merasim ve oyunlardan örnekler takdim edeceğiz. Bu cümleden olarak bu sayımızda Safranbolu Düğünlerinden (Helosa) denilen merasime ait bir türkî takdim ediyoruz.

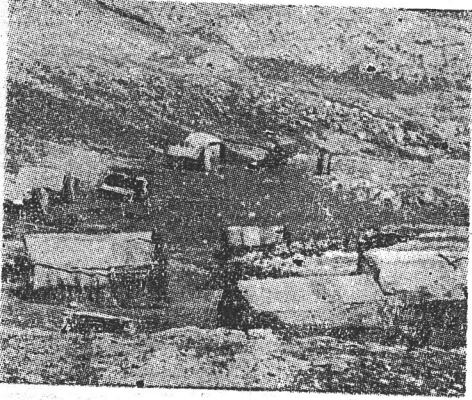
Düğün Pazartesi (Eflâni) günü kurulur. Düğünün bu gecesinde mühim merasim ya-

Emirdağ ve Iğdır'da:

Karabağlılar Oymağı Arasında

Yazan: Ali Rıza YALGIN

Afyon'un Emirdağı yaylalarında ve Iğdır'da rastladığım (Karabağlı) oymaklarının kullandıkları alaçık çadırları çok entereasndır. Bunlar, Anadolu'ya onlardan daha önce



Emirdağ'da Karabağ Alaçık obası

gelmiş eski Türk oymaklarından biraz daha saf göründüklerini meydana koymaktadır. Karabağlıların zekâ ve görgüleri göçebe hayata bizim yerli halktan daha kabiliyetli bir haldedir.

Karabağ, Gence civarında Rusların Yeli

pılmaz. Salı gecesine (Sağduç-Sağdıç) gecesini denir. Bu gecede, oyunlar ve merasime ait de (Helosa) yapılır. (Helosa) Sağdıç ve kaynanayı mâruf tâbiriyle (Altıokka) yapmaktır. İki kişi elleriyle tutuşup üstüne oturttukları kaynana veya sağdıç iki tarafa sallamak suretiyle türkücülerin notasını verdiğimiz türküyü söyleyiş ritm ve âhengine göre iki tarafa sallar ve bahşiş alırlar.

Türkünün sözleri:

Kızıldelden getir bekmez helosa helosa
Hele mele yusa yusa hecey
Peştemala koysam aknaz helosa helosa
Hele mele yusa yusa hey
Benim yârim bensüz yatmaz helosa helosa

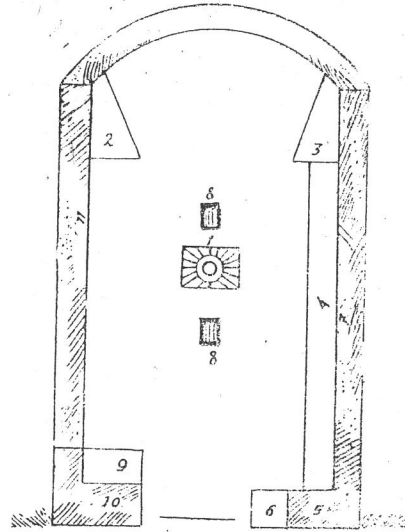
Hele mele yusa yusa hey

İstanbuldan gelir hekim helosa helosa
Hele mele yusa yusa hey
Cevahirdür benim yüktüm helosa helosa
Hele mele yusa yusa hey

Zavetopol ismini verdikleri havalide meşhür Azeri Türkmen aşiretlerinden biridir. Karabağ Oymağı, şimdi Ağrı civarında Iğdır ve Afyon Emirdağ kazalarına göçmüşler ise de geri kalanlarının ne halde oldukları belli değildir. Karabağlılar, 1813 tarihinde İrandan Rusyaya göçmüşler ve kazalarına Şoşe denmiştir. Bu Azeri aşireti, İrandan sonra ancak yaşayacak melce Türkiyeyi bulmuş ve memleketimize iltica etmiştir. Şimdi hâlâ yalnız hayvancılıkla geçinmektedirler.

Karabağlılar arasında en büyük efsane Barak adlı bir attır. Bu at, dağlara tırmanır olarak tanınmıştır. Bu efsane Şoşe mntkasında söylenmektedir. Bölgenin İranlılarca adına Eran denmektedir, ki mânası erkekler ve yiğitler diyarı anlamına gelir.

Karabağlılarda gördüğüm çadırların planını veriyorum:



Karabağlı çadırı şeması

- 1 — Ocak (Mukaddestir, pilsenmez.)
- 2 — Yiğit durağı (misafirlere mahsusdur.)
- 3 — Dede Bucağı (Burada kimse oturamaz, yalnız namaz kılınabilir.)
- 4 — Komşu Oturağı (Yakın misafirlere ait yerlerdir.)
- 5 — Yataklık (Yatak takımlarının

Ölümünün Dördüncü Yılında:

Yusufeli'li Şair Huzurî

Yazan: Adil ÖZDER

Değerli şair Huzurî'yi bundan dört yıl önce toprağa vermiştik. Ölümünden sekiz yıl evvel yazdığı bir gazelinde:

Cihan bir zâli zâli, servet-i sâmanı
hüsrandır

Değildir en uzun ömr-ü beşer, far-
zeyle bir andır.

Diyen şair, altmış altıncı yaşının ortalarında iken Artvin devlet hastahanesinde hayata veda etmişti. Onun, edebiyat tarihçilerimize zengin ve çeşitli eserleriyle geniş bir tetkik konusu olacağı şüphesizdir:

Huzurî, namı mevhum, tercüman-ı
sar-ı hikmettir
Görenler şîrini gerçi sanırlar ehl-i
İrfandır.

Pek doğru, namı henüz gereği kadar yayılmış değil. Şiirleri görüldükçe değerlenecek.

Ölümünden sonra aranacağına kendisi de kaanidi:

Ey Huzurî sağ İken kadrin bilmezse
cisud
Rahletinde mum yakıp bir gün seni
yâran arar.

yerleri.)

- 6 — Arıklağ (Bulaşık temizlemeğe mahsus yer.)
- 7 — Giyesi (Çamaşır, elbise çuvalları yer.)
- 8 — Çıralık (Ocağın iki tarafında yanan kandil veya çıraların yer.)
- 9 — Çoban Dengi (Çobana ait eşyaların olduğu yer.)
- 10 — Kaplık (Yemek kap kaçağının yer.)
- 11 — Azıklık (Kiler ve yiyecek erzaka ait çuvallar.)

Çok orijinal ve iptidai bir hayat geçiren Karabağlıları gördüğüm zaman heyecanlandım.

Hele bana şimdiye kadar ilk defa çadır bölümü hakkında bilgi veren Mustafa Çavuşun sağ ise ona ne kadar minnettar olduğumu burada tekrarlamak boynumun borcudur.

Onu, yalnız çağının dostları değil, muhakkak kı asırlar boyunca arayacak yâranı çok olacaktı.

Tetkiklere esas olacak doğum ve ölüm tarihleri — bilhassa doğum yılı — daha şimdiden birbirini tutmayan kayıtlarla tesbit edilmiştir. Bu kayıtların nesriyata da male-dilmiş bulunması dikkatimizi çekmekte ve merhumu yakından tanıyanlar üzerinde haklı bir endişe uyandırmaktadır. Bu sebeplerdir ki, bu yazımızda, şairin doğum ve ölüm tarihleri hakkında en müsbet ve kanaatbahş bilgiyi, henüz edebiyatçılarımızca sayı ve mahiyetleri meçhul eserlerinin çeşitleri üzerine son ve kat'i rakamları vermek istedik.

1) Şairin doğum tarihi: Bu hususta şimdiye kadar türlü makale ve eserlerde kesin ve doğru bir kayda rastlanmadığı gibi, esashi dayanakları olmadan verilen doğum yılları birbirini tutmamaktadır. Meselâ: «İzahlı Halk Şiiri Antolojisi» nde 1885, Hikmet Dizdaroğlu'nun yazdığı «Yusufeli'li Huzurî» adlı eserde ise 1887 (Hikmet Dizdar oğlu, Yusufeli'li Huzurî, Ulus Basımevi 1949, Ankara), Murat Uraz'ın «Türk Edebiyatı Şairleri» adlı eserinde de en doğru şekle 1886 yılları gösterilmiştir.

Rahmetli şairin en yakın hemşehrisi, hatâ kendisiyle yirmi yıl sürekli temas halinde bulunmuş bir arkadaş olman hasıbiyle, verdiğimiz bilgiler tam, vesikalara dayalı ve gerçek mahiyetini her zaman muhafaza edebilecek durumdadır.

Babası, şair Mustafa Keşfi olan ve şimdiki Çoruh vilâyetine bağlı Yusufeli'nin Zor köyünde doğup orada yaşamış Huzurî'nin aslı adı Ali'dir.

Huzurî'nin doğum tarihini yıl, ay ve gün bakımından tesbit ederken, kendisiyle başbaşa verip, babası Keşfi'nin — şimdi torunu elinde saklı — mürettep divanındaki «Ali oğlum» redifiyle oğluna nasihat yolunda yazmış olduğu uzun bir parçanın başındaki şu dörtlüğe dayanmıştık: (Ayrıca bk. «Yusufeli'li Huzurî», Adil Özder, «Bizim Ço-

ruh» dergisi - Nisan 1950, sayı - 1).

«Sene bin üçyüzün üç tarihinde

Kalkam ööktü nişane Ali oğlum.

Receb-i Şerifin onbeş gününde

Kadem hasta cihana Ali oğlum.»

Hicri yıl ifade eden bu 1303 tarihi, efrenç - milâdi takvimle 1886 yılı Nisan ayının üçüncü haftasına — benim hesabıma göre 20 Nisan gününe — tekabül etmektedir. Buna göre Huzuri, ölüm tarihi olan 1951 Eylülünde altmış altıncı yılının ilk altı ayını tamamlamış bulunuyordu.

Gerçi rahmetli Huzuri de, son yıllarında yaptığı koşmalarında, sıra düştükçe yaşından bahsetmişti. Fakat, bunlar sanıldığı gibi hiç bir zaman doğum yılının esası olarak tesbitine imkân verir mahiyette telâkki edilmemelidir. Nitekim:

Neler gördü ayağımız başımız

Gurbet ellerinde ömrüm çürüttüm

Tamam ellî dördü buldu yaşımız

Renkten rengî girdim, postu sürüttüm.

Mısralarile başlayan irticalî koşması bile, bakınız daha şimdiden ne ihtilâflara yol açmış bulunuyor: Sayın Dizdaroğlu'nun, işaret ettiğimiz eserine (sayfa 125, koşma 51) üçüncü mısra: «Elli altısını buldu yaşımız» şeklinde intikal ettirilmiştir. Oysa ki, bu koşmayı şair 1942 yılı Şavşat seyahatinde evimde misafir bulunduğu sırada, kendisine tertiplenmiş bir veda ziyafeti sofrasında 17 Haziran 1942 günü akşamı irticalen vermişti. Ben mısralarını, aynı kelimelerle ve bütün eserlerini yazarken gösterdiğim titizlikle yukarıdaki şekliyle tesbit etmişim. İhtimal şair, sonradan değiştirerek müellife göndermiş olabilir. Aynı koşmanın sonundaki «Ancak bir sâkiye sözüm yürüttüm» mısraı da bana telmihdir. Şair, tesbit ettiğim bir çok irticallerini ve diğer eserlerini fırsat bulduca okur ve kendi defterine aynen yazardı.

Sayın müellif, bu koşma kaydına da dayanarak tesbit ettiği doğum yılı hakkında (aynı eser, s. 12): (Şair 1943 yılında söylediği bir koşmada «Elli altısını buldu yaşımız» demekteydi ki bu, bizim tesbit ettiğimiz tarihi teyit ediyor) diyorsa da, hakikat, te ne koşmanın tarihi 1943 ve ne de şairin doğum yılı 1887 dir.

Başka bir Şavşat seyahatiyle evime gelen şair. 28 Nisan 1947 günü yaptığı irticalî bir koşmada:

Huzuri gül gibi solduktan sonra

Ecel peymanesi solduktan sonra

Yaşınmaz altmışı bulduktan sonra

Milnet aylar mıyım sana ey felek.

Demişti. Fakat, bu sırada yaşının «altmışı bulmuş» değil, 61 den biraz geçmiş olduğu görülür.

Şairin, okuyucularına, bu doğum ayı konusu ile ilgisi olduğu zannını uyandıracak bir kaydı daha var; 1947 Mayısında Arda-nuç'ta söylediği yeni bir koşmada:

Gönlü yeter uslan gürtüğün sağla

Alâkan kesildi dağ ile bağla

Ah çek, ağla, sızla, karalar bağla

Evvel Muharrem'in on günleridir.

Diyordu. Koşmayı kendisinden iki yıl kadar sonra yazdığımda, bununla ne demek istediğini sormuş, şu esprili cevabı almıştım: «Recep ayına girmeğe bir şey kalmadı. Belki doğduğumuz ayda ölürüz diye, altı ay önceden hazırlık yapalım demek istemişim.»

Demek ki, yaş tesbitinde bu mısralara değil, babasının kaydına uymak daha kesin sonuç verecektir.

2) Ölümdü: Şair 1935 te zatülcenpten ağır bir hastalık geçirmişti. Umumi bir perişanlık ve geçim darlığı içinde sürüp giden sonraki bir kaç yıl içinde çektiği ızdırapları o zamanki eserlerinde açıkça görmekteyiz:

Savm-ı âlâm ile mahv oldu hayalî emelim
Bitmedik mâh-ı elem, gelmedik bayram-ı meşat.

★

Yetmedi mi ya Rab çektiğim çile
Hâlâ artarısın derman yok mudur?

★

Vakt-i merhumundan evvel avdete yok çare
ger
Geldi goktan dehre gelmekten peşmanlık
bana.

Yıllar geçiyor, tedavisiz kaldığından ızdırapları dinmemekle beraber bu çağlarında en güzel eserlerini vermekte derin bir hassasiyet gösteriyordu. Bu yıllarına, onun en verimli çağı diyebiliriz. Hattâ durup dinlenmeden, ardi arası gelmiyen irticalleri, bu yılları takip eden 1939-1947 arasına rastlamaktadır. Derdinin çaresiz olduğunu da biliyor, ölümden de korkmuyor, «Yâr» den de feragat etmiyordu:

İste metlencesi çektiğim kahrın
Verem illetinden sağlık beklertim.

★

Demişler ki Huzuri fâriğ olmuş
mehillikâlardan
Anjan yarab ne mevhum iftiradır bu, ne
bütündür.

★

Mevt ile tehdit eden mâgeh Huzuri hastayı
Bilmen'is mehpareler aşkile bergün öldüğüm.

★

Neye yarar kahrın duysa da o yâr
Bığare Huzuri öldükten geri.

★

Hicâl et hakkını ey Kaşı Kara
Bekki Huzuri'nin son günleridir.

Nihayet şair, 1951 yılında takatten düşmüş, hastaneye müracaat için Eylül başlarında köyünden kalkıp Artvin'e gelmişti. 4 Eylül günü hastaneye yatırıldı. Doktorlar her türlü ihtimamı gösterdiler. Ne çare..?

Haftanın muayyen ziyaret günlerinde yanna gider, ilgilenirdim. Zavallı bitmişti, ama yine de: «O kadar iyiyim ki abdest alıp namaz kılabilirim» diyordu. Oysa ki yamndakiler böyle bir şey yapamadığını, hattâ yerinden kalkamadığını söylediler. Şair, ibadetine çok bağlı olduğu için, her halde bu ibadeti, hayal ve rüya âlemine dalarak yapıyordu gibi geldi bana. 19 Eylül günü gittiğimde beni tanıyabilmişti. Fakat, ne benim ve ne de çocuklarının adlarını hatırlayamadığım hayıflanarak ifade edebilmisti.

23 Eylül 1951 günü öğleye doğru hayata gözlerini kapayan şair, hastane yanındaki «Kolorta» mezarlığına defnedilmiştir. Mezarı, İskele mahallesine giden yolun başlangıç noktasının solundaki tümsek üzerindedir. «Çoruh'un boz bulanlık sularına bakan mezarından başını kaldırıp, dostlarının arkasından nasıl içten yandıklarını görmeliydi.»

Türk Millî Oyunları

Cenab Ozankan'la Kemal Savaş'ın hazırladığı bu eser, 20 bölgemizin millî halk danslarını resimli olarak vermekte, onun çeşitleri ve kıyafetleri hakkında izahlarda bulunmaktadır. Tanesi 2 liradır. Dergimiz vasıtasıyla de tek ve toplu olarak sipariş kabul edilir. Okuyucularımıza tavsiye ederiz.

3) Eserleri Hakkında Toplu Bilgi:

Huzuri'nin eserleri — ki bunlardan bir kısmı yayınlanmıştır — derli toplu olarak elimdedir. Bunların birer örneği de oğlu Yusufeli'nin Zor köyü öğretmeni Galip Fikri Coşkun'da bulunmakla beraber istifade edilmeyecek kadar eskimiş ve silinmiş durumdadır.

Heceli eserlerinden 99 koşma, 16 destan ve ayrıca bir kaç fasıllık Huzuri - Müdamî müşaaireleri metninin tamamı, ölümünden önce Hikmet Dizdaroğlu'nun eserinde neşredilmiştir. Bu eserde, şair hakkında önceleri yapılmış neşriyate ait bibliyografya da vardır. Huzuri'yi bütün cephelerle en iyi tanıtan biricik eser de şimdilik budur. Müellif bu eserde Huzuri'nin, «Takribi olarak 300 aruzlu ve 200 den artık heceli eseri bulunduğuna ve bunlardan aruzlu olanlarının hepsini, hecelilerin de çoğunu topladığını» kaydetmiştir. Gerek eser sahibinin eline geçmemiş, gerek se eserin tertibinden sonra yazılmış olanları le birlikte şairin eserleri — ki tamamı bunlardan ibarettir — şöyle sınıflandırılabilir:

Heceli koşma 169; Aruzlu gazel ve müstezetat 317; Destan 20; Aruzlu şarkı 17 (dört-lü, beşli, altılı parçalar ve kıtalar); Medhiye 4; Hiciv ve hezl 7; Ağıt tarih 2; Ebceci hesabı aruzlu tarihleri 8; Atatürk'e ağıt 1; Divan 2; Fahriye 1; Mesnevî parçalar 7; Terkibi Bent 2; Vezni âher 1; Ayrıca: 1 fasıl sazlı «Lütfî Beğ» hikâyesi (hikâye içinde ayrı olarak 2 divan, 14 koşma, 4 karşılıklı deyiş ve 1 semai); 4 takım halinde Müşaaire metinleri (Huzuri - Efkârî, Huzuri - Kemâlî, Huzuri - İznî, Huzuri - Müdamî).

Şairin aruzlu eserleri — birkaçı müstesna — ile, 4 destanı ve 70 koşması sazlı hikâyesi; İznî, Kemâlî, Efkârî ile olan deyişmeleri henüz bir yerde neşredilmemiştir. Neşredilmemiş koşmalarının çoğu son yıllarda yapılmış irticalî ve pek güzel eserlerdir.

Gelecek yazılarımızda, «Huzuri'de irticalî kudreti ve neşredilmemiş son koşmaları» konusunu üzerinde duracak ve bu irticalleri nelerde ve ne maksatla yaptığını belirtmeğe çalışacağız.

Ayrıca, şairin henüz 13 yaşında iken yazdığı ilk aruzlu kitabe tarihi — tetkike değer olması bakımından — ile 1950 yılında Hayalî'ye nazire olarak yazdığı en son «Bilmezler» redifli gazelini de sunmak istiyorum.

Göle'de İnsan İsimleri

Yazar: Ali Rıza ÖNDER

«Türk Folklor Araştırmaları» dergisinin (69) uncu sayısında Hıms'taki insan isimleri üzerinde durmuştuk. 1950 Nisanı ile 1952 Kasımı arasında Karsın Göle ilçesinden derlediğimiz bazı insan isimlerini de bu yazımızla tanıtacağız.

Göle'de dikkati çeken isimler arasında taşıdıkları özellikler bakımından önemli olanlar vardır. Bunların başında, askerlik rütbeleri ve unvanları ile ilgili görülenler gelir. (Mülâzım, Binbaşı, Paşa, Müşir, Gazi) gibi. Tarih çağlarının bitmez tükenmez savaşlarını görmüş, çeşitli devletlere bağlı bir çok orduların sık sık boy ölçüşmeleri ile karşılaşmış, hep çekişmelerle, hep didişmelerle haşır neşir olmuş, bu sınır boylarının çileli çocukları için bundan daha olağan bir hal düşülebilemez. (Emirhan, Bedirhan, Bekali, Mülâzım) gibi isimler de bu yönden ele alınabilir. Sürekli askerliğin, eritici savaşların, usança verici, bıkırtıcı sonuçları ile ilintili sandığımız şu iki isim de göze çarpıyor: Kaçak Zorba.

Göle'deki erkek adları içerisinde Selçukluların bakanlara verdikleri (Pervane) unvanını da görüyoruz. Türk tasavvuf tarihinde ki Taplık Emre'yi hatırlatan (Taptık) adı da bunlar arasında geçer. Bunlardan başka eski Türk kahramanı Mete'yi andıran bir de

(Meto) adı vardır. Türklerin İslâmlıktan önceki dinlerinin önderleri için kullanılan (Şaman) kelimesi de Göle'de kadın ismi olarak yaşıyor.

Türk mitolojisinde ve eski Türk dinlerinde kutsal bir kavram olan ve göğün mânevi hakanlarından birisi sayılan (Karahan) a bile Göle'deki erkek adları arasında rastlıyoruz. Ayrıca Oğuz Han'ın hanımının ongunu olduğu söylenen ve esatiri bir kuşun adı olan hattâ kadın ve çocuk tanrısı olduğu da ileri sürülen (Hüma, Hümay, Umay) sözleri ile aynı olduğunu pek açık bir şekilde gördüğümüz (Humay, Hema) isimleri de Göle'de birer kadın adıdır.

Anadolu lehçesinde haysiyet kırıcı vasıflardan birisini ifade eden (Gidi) kelimesi de burada kadın adları arasındadır. Yine kadın isimleri içerisinde gördüğümüz (Beşbine) adı ise kızların, başlık denen bir miktar para karşılığında satılması geleneğinin işareti olsa gerektir. Bu adı taşıyan kızın beş bin lira değerinde olduğunu anlatmağa yarayan bir sözdür sanırız.

Göle'den derlediğimiz insan isimlerini yine alfabe sırası ile aşağıya alıyoruz. Ayrıca içerisindeki (E) harfi erkeği, (K) harfi kadını gösteriyor:

— A —

Abos (K)
Abuzet (E)
Ağabey (E)
Akıl (E)
Alay (E)
Alabey (E)
Alihan (E)
Alistan (E)
Alişan (E)
Aliyar (E)
Anahanım (K)
Anos (K)
Anus (K)
Asker (E)
Ashı (K)
Asya (K)
Atıl (E)
Ato (E)
Aydın (E)

Aynalı (E)

Azer (E)

— B —

Bademim (K)
Bahar (K)
Baho (K)
Bala (K)
Balabey (E)
Balahanım (K)
Bali (E)
Balkısa (K)
Başı (K)
Battal (E)
Bedirhan (E)
Bekali (E)
Berfo (K)
Besli (K)
Beşbine (K)
Beşli (E)
Binali (E)

Binbaşı (E)

Boti (E)

Bozo (E)

Buzu (E)

Bülbül (K)

— C —

Casim (E)
Ceznur (K)
Cezo (E)
Cindi (E)
Cimşit (E)
Cuma (E)

— Ç —

Çeto (E)
Çiçek (K)
Çile (K)
Çino (E)
Çino (K)

— D —

Dehşet (E)

ARAŞTIRMALARI

Dohtar (E)
Döne (K)
Dursi (K)

— E —

Efruz (K)
Elo (E)
Emanet (K)
Emirhan (E)
Esmani (E)
Ezelhan (E)

— F —

Feryal (K)
Fezair (E)
Fincan (K)
Fitos (K)
Fittos (K)

— G —

Gazi (E)
Gevez (K)
Geveze (K)
Gevher (K)
Gidi (K)
Göl (K)
Güldalı (K)
Gülgez (K)
Gülpaşa (K)
Gülperi (K)
Güllistan (K)
Güvercin (K)

— H —

Hafiyе (K)
Halli (K)
Hanalı (E)
Hanımzer (K)
Hazar (K)
Hema (K)
Henis (K)
Heves (K)
Hıdır (E)
Hişir (E)
Huban (K)
Hubat (E)
Humay (K)
Hurda (E)
Hurde (K)
Hurişan (K)
Hutu (E)
Hümeşe (K)
Hürüzat (K)

— İ —

İğrek (E)
İlbeyli (E)
İlimdar (E)
İmdat (E)

İskender (E)
İsminaz (K)
İzamet (E)

— K —

Kaçak (E)
Kado (E)
Kakıl (E)
Kamber (E)
Kaplan (E)
Kaptan (E)
Kapudan (E)
Karahan (E)
Karakaş (K)
Karı (K)
Karo (E)
Kaya (E)
Keleş (E)
Kıbar (K)
Kıbar (E)
Kırçan (K)
Kışmış (K)
Kızır (E)
Kılıç (E)
Kıyafet (K)
Koça (E)
Koçu (E)
Koroğlu (E)

— L —

Lâçin (E)
Lezgi (E)

— M —

Maizer (K)
Maya (K)
Mecidiye (K)
Medine (K)
Mengühan (E)
Mercan (K)
Meto (E)
Mihrali (E)
Mihri (K)
Miralı (E)
Mirde (K)
Miskal (K)
Mirdisi (K)
Müdür (E)
Mülâzım (E)
Mülkinaz (K)
Müşir (E)

— N —

Nabat (K)
Namaz (E)
Narçin (K)
Nefce (E)
Nevbahar (K)

Nifce (E)
Nigâr (K)
Nonoş (K)

— P —

Pantuş (K)
Paşa (E)
Payton (K)
Pero (E)
Pervane (E)
Peten (E)
Pulo (E)

— R —

Reis (E)
Reşe (K)
Reşi (K)
Ruti (E)

— S —

Saltanat (K)
Sanmu (E)
Sarışa (K)
Sayalı (K)
Sedef (K)
Selatin (K)
Selvi (K)
Senem (K)
Seydo (E)
Simzar (K)
Sisi (K)
Siyabent (E)
Soro (E)
Sultan (E)
Suriye (K)
Süphan (E)
Sürme (K)
Sürmeli (E)
Süryal (K)

— Ş —

Şahattin (E)
Şaman (K)
Şamil (E)
Şehrali (E)
Şehrinaz (K)
Şekernaz (K)
Şemistan (E)
Şemsiye (K)
Şiali (E)
Şimsir (K)
Şöhret (K)

— T —

Tağı (E)
Taptık (E)
Taştan (E)
Temindar (E)
Temel (E)